

Mislím, da moram poudariti, da naj raziskovalci, ki nam izseljenci zaupajo svoje arhivsko gradivo, z njím ravnajmo pošteno in ga s seboj odnašajmo le z dovoljenjem ustvarjalec. Arhivsko gradivo, ki ga v kopijah, fotokopijah ali v originalih prinašamo v Slovenijo, pa smo dolžni oddati edinemu z zakonom pooblaščenemu hranitelju - Arhivu Republike Slovenije.

4. Za Arhiv Republike Slovenije sem pripravila tudi kratek historiat ZVEZE BLED, zaradi lažjega pregleda nad arhivskim gradivom, ki ga sukcesivno predajam (4 tipkane strani).

Zahvaljujem se Ministrstvu za znanost Republike Slovenije in Pokrajinskemu arhivu v Kopru, ki sta mi omogočila realizacijo tega obiska.

Poročilo o študijskem bivanju v Kanadi, 15. november do 30. december 1994

S tokratnim študijskim obiskom sem zasledovala tri cilje:

1. a) Nadaljevati zbiranje, urejanje, popisovanje in fotokopiranje arhivskega gradiva V.P.Z. BLED, Beamsville Ont. za prenos v Arhiv Republike Slovenije. Pridobila sem vse zapisnike Glavnega odbora VPZ BLED za obdobje 1940-1994. Gradivo bom po obdelavi oddala ARS.
- b) Nadaljevanje urejanja, popisovanja in fotokopiranja arhivskega gradiva društva SND LIPA PARK, St. Catharines, Ont. Pridobila sem vse zapisnike sej odbora društva za obdobje julij 1991 - december 1994.
2. Evidentiranje virov za slovensko izseljenstvo v kanadskih arhivskih ustanovah:
  - a) Multicultural History Society of Ontario Toronto. V Centru je gradivo le fragmentalno ohranjeno. Je še neobdelano kot personalna zbirka in je urejeno.
  - b) Archives of Ontario, Toronto. Fond v arhivu je skromno obdelan del gradiva, ki so ga povzeli od Multicultural History Society of Ontario. Zadnje leto predaje gradiva je 1972.
  - c) Z Multicultural Archives Program, Manuscript Division kanadskega državnega arhiva v Ottawa sem dogovorjena za prevzem arhivskega gradiva slovenskih društev vsekanadskega pomena v prihodnjem letu, ko bomo vsega zbrali in prefotokopirali tudi za ARS.
  - č) Z Archive Advisor Programme sem dogovorjena za vodenje skupnega seminarja za "zbiralce" arhivskega gradiva pri slovenskih izseljenskih društvih. Slušateljcem iz slovenskih društev bi hkrati predstavili arhivske standarde po obeh zakonodajah. Seminar bo izveden poleti 1995. Ob organizaciji seminarja sem bila v stiku z vsemi krovnimi organizacijami društev slovenskih izseljencev v Kanadi za območje niagarskega polotoka.
3. Tudi ob študijskem obisku sem se udeležila številnih sej odborov društev slovenskih izseljencev,

dveh občnih zborov in skupnega sestanka krovnih organizacij za niagarsko območje.

Slovenski izseljenci so me tudi opozorili, da nekateri naši raziskovalci hodijo po privatnih domovih zbirati arhivsko gradivo, organizacij in društev, za katere je bilo gradivo že fotokopirano in izročeno Arhivu Republike Slovenije.

Morda ne bi bila odveč sugestija, da priporočam vsem raziskovalcem slovenskega izseljenstva za kanadsko območje, naj se najprej zgledajo v uradnih slovenskih institucijah, ki hranijo arhivsko gradivo. Zlasti pa bi bilo tako priporočilo dobrodošlo finančjem študijskih potovanj v tujino.

Ob zaključku še iskrena hvala Ministrstvu za znanost in tehnologijo, Ministrstvu za kulturo in Pokrajinskemu arhivu v Kopru, ki so mi omogočili ponoven študijski obisk v Kanadi.

Milica Trebše-Štolfa

Poročilo o ogledu osrednjih španskih arhivov na strakovni ekskurziji po Španiji

Ni slučaj, da smo se slovenski arhivisti napotili v Španijo. Država je bila stoletja vidna ustvarjalka svetovne zgodovine, več kot petsto arhivov osvetljuje njeno preteklost, med njimi so takšni, ki se uvrščajo med nabogatejše na svetu.

V enajstih dneh, ko smo prevozili več kot 7000 km vzdolž in prek Iberskega polotoka, občudovali znamenitosti Španije, nekaj malega tudi Francije, smo si približe ogledali štiri arhive; dva med njimi, kronski arhiv v Simancasu in kolonialni arhiv v Seville, gotovo sodita med najpomembnejše na svetu. V ustanovah so nas prijazni sprejeli, nas popeljali v sprejemno dvorano, s pomočjo videokasete predstavili zgodovino institucije, nam pokazali nekaj originalnega gradiva ali nam predstavili tisti čas razstavljene dokumente. Razen v Simancasu smo videli njihove delovne prostore, čitalnico in skladišča. Rade volje so odgovarjali na zastavljena vprašanja, ki nam jih je naša prevajalka simultano prevedla. V zahvalo za naše publikacije so nam podarili nekaj svojih. Pričujoče poročilo je nastalo na osnovi sprotnih beležk, ki so dopolnjene z obstoječo literaturo.¹

Prve dni našega bivanja v Španiji smo si ogledali **Osrednji državni arhiv v Madridu /Archivo Histórico Nacional/**. Ustanovili so ga l. 1866, da so shranili gradivo sekulariziranih samostanov in gradivo centralnih uradov, ki v Simancasu ni imelo več pro-

¹ Majda Smole, Zgodovina arhivistike in arhivske službe, Ljubljana, 1976, str. 108-111; Computerization project for the Archivo general de Indias, Madrid, 1990; Guia del archivo de la real chancilleria de Granada, Madrid, 1984; Internacionat Directory of Archives, 1992.

stora. Arhiv hrani preko 3000 cerkvenih fondov iz vse Španije. Posebno celoto tvorijo arhivi jezuitskih kolegijev, ki so po izgonu jezuitov l. 1767 pripadli državi, arhivi španskih viteških redov, univerzitetni arhivi, zbirka državnih zadolžnic od konca 15. st. dalje. Zelo pomemben je privatni arhiv družine Osuno, ki vsebuje sedem obsežnih graščinskih arhivov. V celoti hrani ustanova 35.000 tm gradiva za obdobje od 10. do 20. st. Med 12 dokumenti, ki so nam jih pokazali, je bila zlasti privlačna indijanska Biblija, Sveto pismo v indijanski pisavi, ki jo je Karlu V. poslal njegov brat, misijonar v Ameriki, ko mu je razlagal uspehe pokristjanjevanja. Zanimiva so bila tudi potrdila o odkupu Cervantesa iz arabskega ujetništva. Hranil jih je samostan, ki je Arabcem posredoval zahtevano vsoto.

Arhivska stavba je bila postavljena v času generala Franca v petdesetih letih in je za zdajšnje potrebe mnogo premajhna, še zlasti nefunkcionalna so skladišča. Zato že leta ne prevzemajo arhivskega gradiva in ga puščajo kar v prehodnih skladiščih.

Zaposlenih je okoli sto delavcev, petnajst z visoko izobrazbo, ti izpopolnjujejo znanje v šoli, sorodni francoski École des Chartes.

Centralni arhiv v gradu Simancas/Archivo General de Simancas/, 10 km oddaljen od Valladolida, nekdanje španske prestolnice, sodi med najpomembnejše evropske arhive.

Ustanovil ga je leta 1545 Karel V., ko je ukazal, naj prepeljejo tja vse spisovno gradivo iz gradu Mota v Medini del Campo in pisarn v Valladolidu. Filip II. je leta 1547 grad uredil v arhiv in ga določil za centralni arhiv monarhije.

Hiša je nedokončano delo znanega mojstra Juana de Herrere, ki se je potem raje lotil znamenitega samostana El Escorial.

Zgradba ima 7 nadstropij, stolp, kjer je bil prvotni arhiv, kapelo, ki jo še danes krasijo zaboji iz 16. st., v katerih so prinašali gradivo, čitalnico iz časa Filipa IV., ki je bila obnovljena. Tudi samo poslopje so v tem stoletju obnovili.

Uredili so vodovod, električno napeljavo, centralno ogrevanje, ločili so delovne prostore uradnikov in uporabnikov, eno krilo gradu so spremenili v sodobno skladišče.

Prvi arhivar Diego de Ayala, ki je bil imenovan leta 1561, je živel v gradu, sledili so mu arhivarji-registratorji še iz družine Gallo. Gradivo so urejali po registrativnem načelu in ohranjali prvotno urejenost. Leta 1810, ko se je kraljevi dvor preselil v Madrid, se je rast arhiva končala, iz administrativnega arhiva je nastal "mrtev" zgodovinski arhiv in je bil po letu 1844, ko je postal arhivar Belgijec Prosper Gachard, raziskovalcem odprt.

Leta 1785 so predali gradivo, ki je zadevalo prekomorske dežele, novonastalem Kolonialnemu gradu v Sevilli.

Znatne količine arhivskega gradiva so bile za časa francoske okupacije odtujene in vrnjene šele v Francovem obdobju.

Preko 70 milijonov dokumentov /13.000 tm/ je nedanemestljiv vir za raziskovalce 16., 17., 18. stoletja.

Danes je zaposlenih 38 arhivskih delavcev, arhivisti v tem arhivu veljajo za najkvalitetnejše v deželi.

Kolonialni arhiv v Sevilli/ Archivo General de Indias/ velja za enega najbogatejših na svetu za preučevanje španskih kolonij.

Tu je skoncentrirano gradivo za severno in južno Ameriko, Filipine, Marijanske otoke, Ognjeno zemljo, tu so hranjeni tudi dokumenti o potovanju Rusov na Aljasko. Ustanovljen je bil l. 1785 z ukazom kralja Karla III. z namenom, da se združijo vsi dokumenti o Ameriki, do tedaj hranjeni v Cadizu, Sevilli in Simancasu. V tem času so namreč Francozi kritizirali špansko politiko v Ameriki, ti pa so hoteli te očitke ovreči.

Casa Lonja, palača, kjer je arhiv, je bila zgrajena konec 16. st. za trgovske potrebe po načrtih znanega mojstra Juana de Hererre. Trgovska hiša se je v 18. st. preselila v Cadiz, v palačo so se naselile družine administratorjev, se l. 1770 izselile in prepustile prostor nastajajočemu arhivu.

Celo veliki slikar Murillo naj bi imel tu svoj atelje.

Kasneje je bila palača nekajkrat obnovljena, danes je povsem prirejena potrebam sodobnega arhiva, razen historične sobe, kjer so še originalne lesene police. Arhiv ima lastno restavratsko delavnico, razstavne prostore, kjer so občasne razstave, čitalnico s 70 sedeži, skladišča s preko 9.000 tm gradiva od 15. do 19. st. Na leto obiše arhiv 15 tisoč raziskovalcev.

Dokumenti odražajo delovanje različnih uradov, ki so nastali zaradi španske navzočnosti v Latinski Ameriki.

Consejo de Indias /svet za Indijo/ in Casa de la Contratacion /pogodbena hiša/ sta bili centralni inštituciji, potem pa so bila še razna upravna telesa na nižji regionalni in lokalni ravni, kot npr. Virreynatos, Audiencias, gobernadores, capitanes generales, corregimientos.

Arhiv je glede na izvor dokumentov razdeljen na petnajst sekcij. Peta sekcija, imenovana Gobierno /vlada/, se deli še na petnajst podsekcij. Karte, zemljevidi in risbe /skupaj 7000 kosov/ so izvete in predstavljajo sekcijo zase.

V okviru velikih praznovanj ob odkritju Amerike l. 1986 je pod okriljem španskega ministrstva za kulturo, IBM v Španiji in fundacije Ramón Araces potekala velika informatizacija arhiva.

Danes je organizirana kontrola uporabnikov, računalniško je vodena vsa njihova statistika od l. 1988, 10 milijonov strani je shranjenih na 10.000 optičnih diskih. Trideset odstotkov vseh uporabnikov uporablja skenirane dokumente, ki jih lahko reproducirajo, 16-krat povečajo, sence ali madeže na njih odstranijo in bistveno izboljšajo njihovo berljivost.

V arhivu je zaposlenih 50 ljudi, 11 z visoko izobrazbo.

Kot zadnjega smo si ogledali **Arhiv kraljeve pisarne v Granadi/ Archivo de la Real Chancilleria de Granada/**.

Za ustanovno letnico pisarne v Granadi velja leto 1505, ko je bila ta prinešena iz Ciudad Reala, da bi samo mesto po vključitvi v špansko kraljestvo s tem pridobilo veljavo. V njeno pristojnost je spadala An-

daluzija, Mursijsko kraljestvo, Manča, Ekstramadura in Kanarski otoki. Kraljeva pisarna je bila vrhovno sodišče za to območje, sprejemala je pritožbe nižjih sodišč. Nerešene zadeve je odstopila Vrhovnemu kastijskemu svetu. Urejala je plemiške zadeve, zapuščinske zadeve, trgovski kriminal, cerkvene spore v posvetnih zadevah.

Odločala je o imenovanju poslancev, županov, izdajala je dovoljenja o tiskanju knjig. Zaradi širokih pooblastil je prišla celo v spor s sodiščem v Alhambri, zato je Karel V. leta 1543 njene pristojnosti jasno opredelil.

Kraljeva pisarna je imela 6 oddelkov /soban/: za kriminalne zadeve, za plemiške in zapuščinske zadeve in štiri za civilne tožbe. Uradniki Kraljeve pisarne so spadali v sam vrh družbene lestvice Granade in so to jasno pokazali, npr. s posebnimi sedeži v katedrali, v znameniti procesiji na čast praznovanja sv. Rešnjega telesa so stopali takoj za visokimi cerkvenimi dostojanstveniki itd. Nova bourbonska dinastija je s splošnimi reorganizacijami močno okmčila pristojnosti kraljeve pisarne in jo v začetku l. 1834 razformirala.

Osem arhivistov danes ureja to dokaj neurejeno gradivo. Težave so v tem, da ni prvotnih popisov-inventarjev šestnajstih notarjev, ki so to gradivo nekdanje urejali.

Sorazmerno urejene so plemiške zadeve, civilne zadeve le 50%. Blizu 9.000 tm arhivskega gradiva za obdobje od 16. do 20. st. zlasti osvetli lokalno zgodovino tega dela Španije, njene politične dogodke pa tudi socialno in ekonomsko razvitost.

Stavba, v kateri se nahaja arhiv, je privatna hiša iz prve pol. 16. stoletja; pred dobrimi tridesetimi leti je bila obnovljena, leta 1966 pa dodeljena arhivu. Arhiv ima poleg čitalnice in priložne knjižnice tudi lastno restavratorsko delavnico.

Mojca Grubnar

27. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, Ljubljana, 29.-30. 9. 1994

Zborovanje zgodovinarjev je potekalo 29. in 30. septembra v Cankarjevem domu in se 1. oktobra sklenilo s strokovno ekskurzijo v Kočevsko Reko. Od dosedanjih se je razlikovalo predvsem po tem, da so vsi udeleženci že na začetku dobili v roke zbornik z vsemi referati, kar jim je olajševalo razpravo, in da so bili referenti zvečine mladi doktorji zgodovinskih ved, ki so predstavili izsledke svojih disertacij. Tematika je bila široko usmerjena, saj je segala od antike do danes in se dotikala vsega slovenskega področja, to pa je spodbudilo množično udeležbo (635 prijavljenih), zlasti še med srednješolskimi učitelji zgodovine.

Zborovanje je odprla predsednica Zveze zgodovinskih društev Slovenije Jera Vodušek-Starič, nato je udeležence pozdravil ljubljanski župan g. Jože Strgar, ki je prevzel pokroviteljstvo nad tem srečanjem zgo-

dovinarjev kot eno izmed prireditev ob 850-letnici prve omembe mesta Ljubljane. Sledili so referati in razprave o njih.

Polona Bitene in Timotej Knific sta v referatu *Ljubljana, tok reke, naplavinna zgodovina* prikazala Ljubljano kot pomemben arheološki vir za obdobje od predrimskega časa pa do poznega srednjega veka. Dušan Kos se je ukvarjal z življenjem v prvih stoletjih srednjeveške Ljubljane in njenih prebivalcev. Janez Marolt je obravnaval slovensko ozemlje v 3. st. n. št., tj. v času državljanskih vojn, vdorov barbarskih ljudstev in kužnih epidemij, kar je bilo vzrok za naza-dovanje v tem stoletju. V *Spremenbah v strukturi plemstva v kontinentalnih deželah Slovenije v 13. in 14. stoletju* je Dušan Kos obdelal tri stopnje teh sprememb: plemstvo med deželo, gospodom in tradicijo; podeželsko plemstvo v objemu mest in meščanstvo na poti v plemstvo. Peter Štih je v referatu *Vloga mušterialav in militov pri nastanku dežel ob primeru goriških grofov* prikazal pomen, ki ga je imela ta skupina nesvobodnega plemstva pri doseganju deželnoknežje oblasti posameznega zemljiškega gospoda in ki se je najmočnejše kazal z njegovo vlogo v vojski. Maja Žvanut je v prispevku *Plemstvo: človeške dimenzije "socialnega paradiza"* spregovorila o vprašanju, ki ga je naše zgodovinarje, zlasti še povojno, zanemarjalo, saj je bila tudi družba brezbrizna in celo sovražna do kulturne dediščine, ki jo je zapustilo plemstvo. Z načrtovanjem tega poglavja je poskušala podoba naše preteklosti bolj uravnovesiti. Marko Štuthec je v referatu *Slava na polici, cesar na stevi in podgane v damastinih prtihi* obdelal plemiške inventarje iz 17. stoletja in tako prikazal plemiško bralno in stanovanjsko kulturo.

Drugi dan srečanja je odprl Janez Cvim. V referatu *Slovensko-avstrijski odnosi na Spodnjem Štajerskem 1848-1918* je spregovoril o meščanstvu na Slovenskem in poteku narodnostne diferenciacije. Marjan Drnovšek se je ustavil ob množičnem izseljevanju Slovencev, ki je nedvomno oslabilo narodovo številčnost, in prikazal tokove tega izseljevanja in njegove odmeve v javnosti. Irena Gantar-Godina je v prispevku *Slovanska vzajemnost in Slovenci* obrazložila ideje slovanske vzajemnosti in solidarnosti, ki so imele v časih monarhije veliko privrženecv tudi med Slovenci. Jure Perovšek je v referatu *Slovenski liberalci in Jugoslavija* razčlenil narodnostno politiko liberalnega tabora v letih 1918-1929, medtem ko je Ervina Dolence pritegnila *Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918-1929*.

V odmoru med dopoldanskimi in popoldanskimi predavanji se je drugega dne opoldne sestala šolska sekcija in razpravljala o vprašanih v zvezi z novim učnim načrtom za zgodovino.

Popoldne so se referenti posvetili novejši zgodovini. Bojan Godeša je v prispevku *Našega sav-ražnika predstavlja "inteligence"* Ljubljane prikazal odnos italijanskih okupatorskih oblasti v Ljubljanski pokrajini do slovenskih izobražencev. Boris Mlakar je v referatu *Domobrauska prisega* osvetlil okoliščine, zaradi katerih je do nje prišlo, ter različne namene in cilje, ki naj bi bili s prisego doseženi. Povojnih tem sta